

Лісова пісня (скорочено)

Леся Українка

Драма —феєрія в 3 діях

Дійові особи:

"Той, що греблі рве"

Потерчата

Русалка

Водяник

Русалка Польова

Мати Лукашева

Лукаш

Дядько Лев

Доля

Злидні

Перелесник

Пропасниця

Куць

Мавка

Лісовик

Килина

"Той, що в скалі сидить"

Хлопчик

Діти Килини

Події відбуваються в старезному лісі, на Волині, протягом року. У творі діють міфічні істоти: Мавка і Русалка, Лісовик і Перелесник, Водяник і Потерчата. Кожна дія починається пейзажем, який змінюється відповідно до пори року.

ПЕРША ДІЯ

П'єса розпочинається з прологу — волинського лісового пейзажу: "Старезний, густий, предковичний ліс на Волині. Посередлісу простора галява з плакучою березою і великим прастарим дубом... Саме озеро — тиховодне, вкрите ряскою та лататтям, але з чистим плесом посередині. Містина вся дика, таємнича, але не понура — повна ніжної задумливої поліської краси".

Із лісу на прогалину виходять дядько Лев і небіж його Лукаш. Ці люди з'явилися до лісу, щоб збудувати тут хату. Але лісові істоти не хочуть, щоб серед лісу поселились люди.

Русалка. Я не терплю солом'яного духу!

Я їх топлю, щоб вимити водою той дух ненавидний. Залоскочу тих патрутнів, як прийдуть!

Лісовик же говорить Русалці, що "давно б уже не стало сього дуба", якби не дядько

Лев, він "заклявся на життя, що дуба повік не дасть рубати".

У цей час починає все розвиватись, і ось із—за старої розщепленої верби з'являється Мавка. Вона прокинулася від зимового сну, почувши, що хтось грає на сопілці. Лісовик їй пояснив, що це грав людський хлопець, дядька Лева небіж, Лукаш на ймення.

Мавка хоче зустрітись з Лукашем, але Лісовик її застерігає: "Не задивляйся ти на хлопців людських. Се лісовим дівчатам небезпечно..." І ось з'являється Лукаш, хоче з берези наточити соку, але Мавка підбігає до нього, хапає за руку. Вона говорить, що береза її сестра і сік її — то кров. Лукаш дуже здивувався цим словам.

З першої ж зустрічі Лукаш і Мавка припали до вподоби один одному. Мавці дуже подобається, як грає Лукаш на сопілці, і вона просить його заграти. Мавку зачаровує Лукашева гра. Від цієї гри в лісі розцвітає пишніше дика роза, стає білішим квіт калини, закувала зозуля, заспівав соловейко. Та Мавці чомусь раптом стало сумно до сліз, мабуть, тому, щодень скінчився, їй не хотілося розлучатися так швидко з Лукашем. Лукаш їй розповів, що його восени хочуть оженити. Після цих слів Мавка зажурилася.

Мавка (з тривогою). З ким?

Л у к а ш . Я не знаю. Дядько не казали, а може ще й не напитали дівки.

Мавка. Хіба ти сам собі не знайдеш пари?

Л у к а ш . Я може б, і знайшов, та...

Мавка. Що?

Лукаш. Нічого.

М а в к а . Чи у людей паруються надовго?

Л у к а ш . Та вже ж навік!

Переїнявшись довірою до Лукаша, Мавка скаржиться йому нате, що вона зовсім самотня.

— В нас так нема, як у людей,— навіки!

Лукаш. А ти б хотіла?

Раптом чути голос дядька Лева, який кличе Лукаша. Мавка запитує юнака, чи повернеться він.

ДРУГА ДІЯ

Пізнє літо. Де—не—де вже є перші ознаки осінньої позолоти. До озера прийшли люди, оселилися, внесли в лісову сторону свої звичаї, гамір. Буденщина починає полонити й Лукаша.

Лукаш виходить із лісу з сопілкою, а мати йому дорікає, що він усе грає, а робота стоїть. Матері потрібна помічниця — невістка, та про Мавку вона не хоче й чути, бо це "відьомське кодро".

Лукаш. Та хто ганяє? Бидло ж я пасу,

А Мавка помагає.

Мати. Одчепися

з такою поміччю! Потрібні ті квітки! Та ж я не маю у себе в хаті дівки на виданню...

Йому квітки та співи в голові!

Коли на подвір'ї з'являється Мавка, мати їй каже, що не слід дівці упадати за парубком, та лісовій красуні ці людські міркування незрозумілі:

Мені ніхто такого не казав.

Дядько Лев заступається за Мавку, говорить, щоб Лукашева мати не обзивала її відьмою, бо відьми живуть на селі, а не в лісі.

Лев. Що лісове, то не погане, сестро,—

усякі скарби з лісу йдуть...

Мати (глузливо). Аякже!

Л е в . З таких дівок бувають люди, от що!

Виходить з хати Мавка, перевдягнена у сільський одяг, волосся зачесане у дві коси і укладене віночком навколо голови... Мати дає їй серпа і посилає жати.

М а в к а . Ви хочете, щоб я сьогодні жала?

Мати . Чому ж би ні? Хіба сьогодні свято? Ось на серпа — попробуй. Як управлюсь, то перейму тебе.

Мавці не вдалося жати, бо виринула з жита Русалка Польова і стала благати "сестрицю" не губити її красу. Щоб допомогти їй, Мавка врізає собі руку серпом, а Русалка Польова дякує їй за це і зникає. На полі з'являються мати Лукаша і молода повновида молодиця. Побачивши, що Мавка нічого не зробила, мати стала її лаяти:

Ой лишенько! Іще не починала! Ой мій упадоньку! Що ж ти робила? Нездаренько! Нехтолице! Ледащо!

М а в к а . Я руку врізала...

Незабаром приходить Лукаш і починає допомагати молодиці, яка заходилася жати. Лукаш із молодицею жнуть і в'яжуть снопи швидко, вправно. Робота підходить до кінця, мати кличе їх полуднувати. Трохи не дов'язавши снопів, Лукаш просить Мавку зробити це, але вона відмовляється. Мавка каже Лукашеві, щоб та жінка більше не приходила в ліс, бо вона лукава, лиха, "хижа, наче рись". Парубкові не подобаються її слова, і він відповідає їй, що й сам може перебратися з лісу на село.

Хлопець дов'язує останнього снопа і йде до хати. Мавка сіла в борозні і похилилась у смутній задумі.

З хати виходять мати, Килина і Лукаш. Мати наказує Лукашеві провести молодицю додому, бо вже звечоріло, і він охоче погоджується. На Мавку ніхто не звертає уваги. Вона підводиться і тихою втомленою ходою іде до озера, сідає на похилену вербу і тихо плаче. Дрібний дощик густою сіткою заволокає галявину, хату й гай. Цьому грайливому і бездушному водяному створінню Русалці ніколи не зрозуміти сили й жертвності Мавчиного кохання. Та сили природи співчують Мавці:

"Мавка знов похилилась, довгі чорні коси упали до землі. Починається вітер і жене сиві хмари, а вкупі з ними чорні ключі пташині, що відлітають у вирій".

Мавка просить Лісовика допомогти їй знов стати такою, як була:

То дай мені святкові шати, діду! Я буду знов, як лісова царівна, і щастя упаде мені до ніг, благаючи моєї ласки!

Лісовик розкриває свою кирею і дістає з—під неї пишну, гаптовану золотом багряницю і срібний серпанок. Він надіває багряницю на Мавку, яка квітчається віночком з червоних китиць калини і склоняється перед ним. Лісовик накидає їй на голову срібний серпанок.

З лісу вибігає Перелесник. Він підхоплює Мавку і кружляє її у вирі прудкого танцю. Срібний серпанок на ній звився вгору, чорні коси розмаялись і змішалися з вогнистими кучерями Перелесника. Танок стає шаленим, Мавка благає відпустити її, та він на це не зважає і мчить лісову красуню в танці зомлілу.

Раптом з—під землі з'являється широке, страшне, темне Марище.

Перелесник кинувся геть і зник у лісі.

Марище умовляє Мавку піти з ним в незнаний далекий край: там, під землею, тиша, спокій, "ні дерево, ні зілля не шелестить, не навіває мрій".

У лісі чується шелест людської ходи.

Мавка. Ось той іде, що дав мені ту Муку!

Зникай, Маро! Іде моя надія!

З лісу виходить Лукаш, а назустріч йому іде Мавка. Вона дуже бліда, хоч у яскравому одязі.

Л у к а ш (побачивши її). Яка страшна! Чого ти з мене хочеш? (Поспішає до хати і говорить матері.)

Готуйте, мамо, хліб для старостів,— Я взавтра засилаюсь до Килини!

Почувши ці слова, Мавка зриває з себе багряницю і звертається до Марища:

Мавка. Бери мене! Я хочу забуття!

Марище підхоплює її, накидає на неї чорну кирею, і обоє зникають під землею.

ТРЕТЯ ДІЯ

Хмарна, вітряна осіння ніч. Останній жовтий відблиск місяця гасне в хаосі голого верховіття. Стогнуть пугачі, регочуть сови, уїдливо хававкають пушкики. Раптом все покривається протяглим сумним вовчим виттям, що розлягається все дужче, дужче і враз обривається. Настає тиша. Починається хворе світання пізньої осені.

Біля Лукашевої хати чорніє якась постать — це Мавка. Вона в чорному одязі, але на грудях у неї червоний пучечок калини.

З лісу виходить Лісовик у сірій свиті і в шапці з вовчого хутра.

Він здивований, що Мавка тут, що її відпустив назад "Той, що в скалі сидить".

М а в к а . Ти визволив мене своїм злочином.

Лісовик. Ту помсту ти злочином називаєш, ту справедливу помсту, що завдав я зрадливому коханцеві твоєму? Хіба ж то не по правді, що дізнав він самотнього неслітського одчаю, блукаючи в подобі вовчій лісом? Авжеж! Тепер він вовкулака дикий! Хай скавучить, нехай голосить, виє, хай прагне крові людської,— не вгасить своєї муки злої!

Мавка. Нерадій, бо я його порятувала. В серці знайшла я тее слово чарівне, що й озвірілих в люди повертає.

Мавка не змогла жити там, у кам'яній печері, до неї дійшло те протяжне виття.

Вона прокинулась і збагнула, що забуття не суджено їй. Силою чарівного слова Мавка врятувала Лукаша, повернувши йому людську подобу. Сповнений туги і каяття, він кинувся в байрак терновий і зник з очей.

Під вікном чути, як Лукашева мати лається з Килиною, докоряючи невістці, що та так довго спить, а ще у її корови так мало молока, а сама вона погана господиня.

Мавка ж, як тінь, блукає коло хати Лукашевої, сподіваючись на зустріч з коханим.

Килина побігла по воду і, повертаючись назад, побачила близько дверей постать Мавки. Вона запитує суперницю, чого та прийшла — мабуть, чекає на Лукаша.

Мавка (притомніше, відступаючи од дверей).

Стою та дивлюся, які ви щасливі.

К и л и н а. А щоб ти стояла у чуді та в диві!

(Мавка змінюється раптом у вербу з сухим листом та плакучим гіллям).

З лісу виходить Лукаш, худий, з довгим волоссям, без свити, без шапки.

Килина, яка сперш зраділа чоловікові, за хвилину накинулася на нього, дорікаючи за те, що він десь "тягався, волочився", обізвала п'яницею. Лукаш їй так само грубо відповідав:

Мовчи! Не скигли!

На запитання Лукаша, куди подівся дядьків дуб, від якого лишився тільки пеньок, жінка відповіла, що продала його купцям, аби не вмерти з голоду.

Із хати вибігає мати, обіймає сина, хоч він холодно сприймає це вітання, і скаржитися на тяжке життя з "отою відьмою" — Килиною. У відповіді Лукаша звучать гіркий докір і сумна іронія:

І та вже відьма? Ба, то вже судилось відьомською свекрухою вам бути. Та хто ж вам винен? Ви ж її хотіли.

До них підходить хлопчик, з сопілкою, зробленою з верби, на яку перетворилася Мавка, просить Лукаша заграти на ній. Той спочатку відмовляється, але потім пристав на прохання хлопця.

Лукаш. Заграти?

(Починає грати спершу тихенько, далі голосніше; заводить згодом на ту веснянку, що колись грав Мавці. Голос сопілки промовляє словами.)

"Як солодко грає
як глибоко крає,
розтинає мені груди, серденько виймає..."

Лукаш (випускає з рук сопілку).

Ой! Що се за сопілка? Чари! Чари! Кажі, чаклунко, що то за верба?

К и л и н а. Та відчепися, відки маю знати? Я з кодлом лісовим не накладаю так, як твій рід! Зрубай її, як хочеш, хіба я бороню? Ось на й сокиру.

Л у к а ш (узявши сокиру, підійшов до верби, ударив раз по стовбуру, вона стелулась і зашелестіла сухим листом. Він замахнувся вдруге — і спустив руки).

Ні, руки не здіймаються, не можу... чогось за серце стисло...

Килина. Дай—ноя!

(Вихоплює від Лукаша сокиру і широко замахується на вербу.)

В сю мить з неба вогненным змієм—метеором злітає Перелесник і обіймає вербу.

Верба раптом спалахує вогнем. Досягнувши верховіття, вогонь перекидається й на хату, солом'яна стріха займається, пожежа швидко поймає хату.

Мати з Килиною метушаться, вихоплюючи з вогню, що тільки можна вихопити, і разом із речами виносять Злиднів. Один лише Лукаш стоїть нерухомо. Килина просить чоловіка кинути ліс і повернутися на село, та Лукаш не погоджується на це. Жінка пішла геть. Аж тут з-за берези виходить біла, легка, прозора постать, що обличчям нагадує Мавку, і схиляється над Лукашем.

Постать Мавки.

Заграй, заграй, дай голос мому серцю! Воно ж одно лишилося від мене.

Лукаш. Сети?.. Ти упирицею прийшла,
щоб з мене пити кров? Спивай! Спивай!

(Розкриває груди.)

Живи моєю кров'ю! Так і треба,
бо я тебе занастив...

Мавка. Ні, милий,
ти душу дав мені, як гострий ніж дає вербовій тихій гілці голос.

Мавка ні в чому не винить Лукаша.

Закінчується драма—феєрія ремаркою, що сама по собі сприймається як поетичний твір, як вірш у прозі:

"Лукаш починає грати. Спочатку гра його сумна, як зимовий вітер, як жаль про щось загублене і незабутнє, але хутко переможний спів кохання покриває тугу. Як міниться туга, так міниться зима навколо: береза шелестить кучерявим листом, весняні гуки озиваються в завітлім гаю, тьмянний зимовий день змінюється в ясну, місячну весняну ніч. Мавка спалахує раптом давньою красою у зорянім вінці. Лукаш кидається до неї з покликом щастя.

Білий цвіт закриває закохану пару, а згодом переходить у заметіль. Коли завірюха ущухла, ми знову бачимо Лукаша, що сидить сам, прихилившись до берези. На вустах щаслива усмішка, очі заплющені. Сніг, ніби шапкою, нависає над його головою і падає, падає без кінця..."